

MOTERS NUŽUDYMAS (FEMICIDE) LIETUVOJE

Elžbieta Cibaitė, Augustina Binkytė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Vientisųjų studijų 2-o kurso studentės

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius

El. paštas: elzbieta.cibaite@tf.stud.vu.lt, augustina.binkyte@tf.stud.vu.lt

Mokslinio straipsnio akademinė kuratorė doc. dr. Ilona Michailovič

El. paštas: ilona.michailovic@tf.vu.lt

Mokslinio straipsnio praktinė kuratorė Dalia Pocienė, Klaipėdos apygardos prokuratūros prokurorė

El. paštas: dalia.pociene@prokuraturos.lt

Santrauka. Straipsnyje aptariama moters nužudymo (angl. femicide) Lietuvoje samprata, pasireiškimo formos, priežastingumas, baudžiamąją atsakomybę už moters nužudymą nustatančios teisės normos. Straipsnyje taip pat analizuojamas moters nužudymo paplitimas Lietuvoje, remiantis oficialios statistikos duomenimis. Atlikus tyrimą matyti, kad svarbus moters nužudymo akcentas yra moters nužudymas dėl lyties. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nėra specialios teisės normos, numatančios baudžiamąją atsakomybę už moters nužudymą, o oficialios statistikos duomenų analizė parodė, kad moters nužudymas yra akivaizdus artimoje aplinkoje nužudytų asmenų atžvilgiu. Taip pat tyrimas parodė, kad moters nužudymas artimoje aplinkoje laikytinas smurto artimoje aplinkoje pasekme ir yra glaudžiai susijęs su lyčių stereotipais.

Pagrindiniai žodžiai: moters nužudymas, nužudymas lyties pagrindu, smurtas dėl lyties, motinos nužudymas, smurtas artimoje aplinkoje.

Summary. The article analyses the definition of femicide, different types of it, causality and legal norms establishing criminal liability for the murder of a woman in Lithuania. Furthermore, the article presents the analysis of official statistical data showing the frequency of femicide in Lithuania. As a result, it was concluded that an essential aspect of femicide is the gender-based killing of a woman. In addition, the Criminal Code of the Republic of Lithuania does not contain a special legal norm providing for criminal liability for femicide. The analysis of official statistical data revealed that femicide is evident in respect of women killed by domestic perpetrators. Also, the research indicated that domestic femicide is considered to be a consequence of domestic violence and correlates with gender stereotypes.

Keywords: femicide, gender-based homicide, gender-based violence, matricide, domestic violence.

Ivadas

„*Legum omnes servi sumus, ut liberi esse possimus*“¹, – teigė romėnų politikas, oratorius ir filosofas Markas Tulijus Ciceronas². Kiekvienam save gerbiančiam piliečiui yra privalu laikytis įstatymų. Nors Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija) įtvirtina, kad žmogus gali laisvai naudotis savo teisėmis ir laisvėmis, tačiau jis gali tai daryti tik jei jo laisvės ir teisės nepažeidžia kito asmens laisvių ir teisių (Konstitucijos 28 str.³). Smurto kontekste nukentėjusieji turi būti vienodai vertinami nepaisant jų lyties. Tai atspindi ir Konstitucijos 29 straipsnio pirmoje dalyje: „Įstatymui, teismui ir kitoms valstybės institucijoms ar pareigūnams visi asmenys lygūs.“ Taip pat Konstitucijos 29 straipsnio antroje dalyje minima, kad žmogaus teisių negalima varžyti ar teikti asmeniui privilegijų dėl jo lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų⁴. Lietuvoje moters nužudymas (angl. *femicide*) nėra išskiriamas kaip atskiras nusikaltimas – baudžiamąją atsakomybę nustato Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 129 (nužudymas) arba 130 (nužudymas labai susijaudinus) straipsniai⁵. Tad Lietuvos teisės aktuose neaptiksime nei atskiros moters nužudymo sąvokos, nei jos atitiktens, siekiant apibūdinti moterų nužudymus dėl lyties. Žinoma, reikia nepamiršti ir teisingumo deivės Temidės, kuri vaizduojama užrištomis akimis, kadangi yra vienodai teisinga visiems. Vis dėlto, ar moters nužudymo problema nelieka nuošalėje?

Tad šiuo moksliniu straipsniu siekiama ištirti dažnai „paraštėje“ liekančius moters nužudymo dėl lyties reiškinių aspektus, jo teisinį reglamentavimą, iššūkius, problematiką Lietuvoje. **Temos originalumą ir naujumą** rodo tai, kad Lietuvoje šis kompleksinis, socialinis, kultūrinis reiškiny kaip atskira problema yra beveik nematomas visuomenėje bei nenagrinėtas akademinėje aplinkoje (tai ypač pasireiškia lietuviškų mokslinių šaltinių trūkumu⁶), nors oficialios statistikos duomenys atspindi moterų nužudymų dinamikos tam tikras dažnumo tendencijas. Remiantis oficialios statisti-

¹ „*Legum omnes servi sumus, ut liberi esse possimus*“ [lot.] – „visi esame įstatymų vergai, kad galėtume būti laisvi“.

² Cicerono kalba „Už Kluencijų“, 146 skyrius.

³ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 28 str. – Įgyvendindamas savo teises ir naudodamasis savo laisvėmis, žmogus privalo laikytis Lietuvos Respublikos Konstitucijos ir įstatymų, nevaržyti kitų žmonių teisių ir laisvių. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33-1014.

⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33-1014.

⁵ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.

⁶ Vis dėlto verta atkreipti dėmesį, kad viena iš moters nužudymo formų – motinos nužudymas (angl. *matricide*) – buvo nagrinėtas I. Michailovič ir L. Šumskaitės straipsnyje „Violence of Adult Sons Against Mothers in the Context of Matricide“ (2024).

kos duomenimis, dauguma moterų nužudymų įvykdoma artimoje aplinkoje. Nors šie nužudymai, Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro (UNODC) duomenimis, *de facto* įvykdomi dėl moters socialinės lyties vaidmens visuomenėje, lyčių nelygybės ar stereotipų, taip pat diskriminacijos, tačiau dėl lyčiai neutralaus teisinio reguliavimo sunku *de jure* pripažinti, kad tai buvo moters nužudymas dėl lyties. Tokios aplinkybės kuria savotišką izoliaciją šiai ne tik opiai Lietuvos mastu, tačiau ir mažai nagrinėjamai temai – moters nužudymui – bei veiksmingų prevencinių priemonių taikymui, o tai lemia šio straipsnio **aktualumą**.

Šio darbo **tikslas** yra remiantis skirtingais moksliniais požiūriais išsiaiškinti moters nužudymo (angl. *femicide*) sampratą, ištirti šio reiškinio formas ir priežastingumą, taip pat paplitimą Lietuvoje bei baudžiamosios atsakomybės už moters nužudymą ypatumus.

Mokslinio straipsnio **tyrimo objektas** – moters nužudymo samprata, pasireiškimo formos ir priežastingumas, paplitimas, baudžiamąją atsakomybę už moters nužudymą nustatančios teisės normos.

Tiksliui įgyvendinti išsikeliami **uždaviniai**, įgyvendinami viso rašto darbo metu:

1. Pateikti moters nužudymo sampratą, remiantis tarptautiniais teisės aktais bei moksliniais šaltiniais.
2. Išanalizuoti moters nužudymo pasireiškimo formas, aptariant jų priežastingumą.
3. Ištirti moterų nužudymų paplitimą, remiantis oficialios moterų nužudymų Lietuvoje statistikos duomenimis bei pateikiant lyginamuoju aspektu Europos Sąjungos kontekste.
4. Aptarti baudžiamosios atsakomybės už moters nužudymą ypatumus, remiantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso normų analize.

Įgyvendinant iškeltus uždavinius yra taikomi įvairūs **tyrimo metodai**: lingvistinis (teksto analizės), sisteminis, oficialios statistikos duomenų analizės, lyginamasis, teismų sprendimų kokybinės turinio analizės. Lingvistinis metodas naudojamas siekiant atskleisti teisės normų ir kitų pasitelkiamų šaltinių turinį. Sisteminis metodas yra skirtas analizuoti kompleksinio reiškinio, t. y. smurto prieš moteris ir kraštutinės jo formos – nužudymo – kontekstui, priežastingumui tirti. Naudojant oficialios statistikos duomenų analizės metodą, tiriamas moters nužudymo Lietuvoje dažnumas, o lyginamuoju metodu gretinami Lietuvos ir kitų Europos Sąjungos valstybių statistikos duomenys. Pasitelkiant teismų sprendimų kokybinės turinio analizės metodą, nagrinėjamas moters nužudymo artimoje aplinkoje priežastingumas.

Reikšmingi mokslinio straipsnio **šaltiniai** yra Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, Lietuvos teismų praktika, Europos lyčių lygybės instituto (EIGE), Jungtinių Tautų Lyčių lygybės ir moterų įgalinimo padalinio (UN Women), Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo biuro (UNODC) tyrimų duomenys. Darbe taip pat remiamasi naujausiomis mokslinėmis publikacijomis bei šaltiniais.

1. Moters nužudymo Lietuvoje charakteristika – sampratos ypatumai, atsakomybė ir paplitimas Lietuvoje Europos Sąjungos kontekste

Norėdami geriau suprasti ir įsigilinti į subtilius teisinius momentus, jų *apices iuris*⁷, turime būti bent minimaliai susipažinę su *femicide* reiškiniu konceptu – kas tai yra ir kokia viso to esmė, samprata, pasireiškimo formos pasaulio bei Lietuvos kontekste, paplitimo tendencijos, baudžiamosios atsakomybės reguliavimas. Tad apie tai kiek plačiau.

1.1. Moters nužudymo (*femicide*) samprata

Europos lyčių lygybės institutas (toliau – EIGE) *femicide* apibrėžia kaip moters nužudymą dėl lyties, t. y. moters nužudymas vien dėl to, kad ji yra moteris⁸. Moters nužudymo atsiradimo priežastims galime priskirti lyčių nelygybę, diskriminaciją, lyčių stereotipus, žalingas socialines normas. Dažnai tai pasireiškia kaip kraštutinė ilgalaikio sisteminio smurto lyties pagrindu forma⁹.

Panašiai kaip ir EIGE, Jungtinių Tautų Ekonominių ir socialinių reikalų tarybos Vienos deklaracija dėl moters nužudymo (angl. *femicide*) moters nužudymą apibrėžia kaip moterų ir merginų žudymą dėl lyties, kuris *inter alia* apima: (1) moterų nužudymą kaip jos intymaus partnerio smurto kraštutinę priemonę; (2) moterų kankinimą ir žudymą dėl turimo išankstinio nusistatymo prieš moteris; (3) moterų ir merginų žudymą „dėl garbės“; (4) specialius moterų ir merginų žudymus karinių konfliktų metu; (5) moterų žudymą susijusį su kraičiu; (6) moterų ir merginų žudymą dėl jų seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės; (7) čiabuvių ar vietinių moterų ar merginų žudymą dėl lyties; (8) moterų kūdikių ar vaisiaus žudymus dėl jų moteriškos lyties; (9) su lytinių organų žalojimu susijusias moterų mirtis; (10) kaltinimus raganavimu; (11) ir kitas moterų žudymo formas, susijusias su gaujomis, organizuotu nusikaltamumu, narkotikų prekeiviais, prekyba žmonėmis ir nelegaliu ginklų platinimu¹⁰.

EIGE, be kita ko, išskiria ir tokius moters nužudymo pasireiškimo kontekstus, kaip: politinis, socialinių normų ir kultūrinis, kriminalinis (baudžiamasis), seksualinis bei tarpasmeninis. Politinis kontekstas siejamas su valstybės valdžios ar jos opozicijos palaikomu smurtu prieš moteris ar jų žudymu (tiesioginiu ar netiesiogiu-

⁷ *Apices iuris* [lot.] – teisinės subtilybės.

⁸ Europos lyčių lygybės institutas (2021). *Femicide: a classification system*, Europos Sąjungos leidinių biuras, p. 8 [interaktyvus]. <https://data.europa.eu/doi/10.2839/442661>.

⁹ Europos lyčių lygybės institutas (2023). *Improving Legal Responses to Counter Femicide in the European Union: Perspectives from Victims and Professionals*, p. 12 [interaktyvus]. <https://doi.10.2839/748307>.

¹⁰ Vienna Declaration on Femicide, United Nations Economic and Social Council (2012). E/CN.15/2013/NGO/1.

niu), nenorint įgalinti moteris veikti, taip prieštaraujant visuomenėje įsitvirtinusioms normoms ar įsitikinimams. Socialinių normų ir kultūrinis kontekstas turi labai stiprią sąsają su politiniu kontekstu, kadangi nužudymai yra siejami su visuomenėje vyraujančiais stereotipais, lyčių vaidmenimis, moterų diskriminacija, siekiant neleisti moterims naudotis jų politinėmis teisėmis. Baudžiamasis kontekstas – tai moterų nužudymas, įvykdomas kartu su kitais veiksmais organizuoto nusikalstamumo metu (pvz., prekyba žmonėmis, seksualinis išnaudojimas ir pan.). Seksualinis kontekstas apima nužudymus, susijusius su seksualiniu smurtu (išprievartavimu, išžaginimu ir pan.), išskyrus atvejus, įvykdytus aukos intymaus partnerio. Galiausiai tarpasmeninis kontekstas apibrėžiamas kaip nužudymas dėl „galios“ skirtumo tarp nuketėjusiosios ir kaltininko, įvykdytas šeimos nario, intymaus partnerio ar kito asmens¹¹.

Taigi moters nužudymas yra kraštutinė sisteminio smurto lyties pagrindu išraiškos forma, kylanti iš įsišaknijusios moterų diskriminacijos, vyraujančių stereotipų ir atspindinti politinį bei kitą sociokultūrinį kontekstą visuomenėje.

1.2. *Femi(ni)cide* reiškinių skirtingumas

Kiekviena vartojama sąvoka natūraliai reikalauja preciziškumo ir tinkamo jos taikymo. Nors iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog *femicide* ir *feminicide* skamba panašiai, tačiau reikia neapsigauti bei suprasti, jog šios sąvokos nėra sinonimai.

Pirmiausia pradėkime nuo *femicide*, kuris apibrėžiamas kaip moterų nužudymas lyties pagrindu. Tai apima platesnį moterų nužudymų spektrą – įvykdytus nužudymus artimoje aplinkoje (šeimos narių, intymų partnerių) bei ne artimoje aplinkoje¹².

Tuo tarpu *feminicide* tampa kiek labiau šį reiškinį sukonkretinanti sąvoka, apibrėžianti moterų nužudymus kaip politinio smurto ar socialinės kontrolės rezultatą. Tai moters diskriminacijos viešojoje erdvėje rezultatas – valstybiniu mastu, politiniame gyvenime ar ginkluotos grupuotės kontekste bei valstybės ir jos institucijų neveiklumas¹³.

Tad apibendrinant, *femicide* sąvoka yra platesnė. Visi *feminicide* yra *femicide*, tačiau ne visi *femicide* atvejai yra *feminicide*. Verta paminėti, kad *feminicide* sąvoką dažniau aptiksime feministinėje literatūroje bei žmogaus teisių aktyvistų pranešimuose, kadangi *feminicide* apima ne tik moterų nužudymus dėl lyties, tačiau ir valstybinių institucijų sisteminį neveiklumą ir net savotišką smurto prieš moteris toleravimą,

¹¹ Europos lyčių lygybės institutas (2021). *Femicide: a classification system*, Europos Sąjungos leidinių biuras, p. 10 [interaktyvus]. <https://data.europa.eu/doi/10.2839/442661>.

¹² MONARREZ, Julia. *Feminicide: Impunity for the perpetrators and injustice for the victims*. In: CARRINGTON, Kerry; HOGG, Russell; SCOTT, John; SOZZO, Maximo (eds.) (2018). *The Palgrave Handbook of Criminology and the Global South*, p. 918.

¹³ MONARREZ, Julia. *Feminicide: Impunity for the perpetrators and injustice for the victims*. In: CARRINGTON, Kerry; HOGG, Russell; SCOTT, John; SOZZO, Maximo (eds.) (2018). *The Palgrave Handbook of Criminology and the Global South*, p. 920.

nepakankamą baudžiamumą šioje srityje. Minimi atvejai labiau referuojami Lotynų Amerikos šalims, kuriose moters nužudymas labai paplitęs¹⁴.

1.3. Baudžiamosios atsakomybės už moters nužudymą teisinio reglamentavimo ypatumai

Minėta, kad Lietuvos Respublikos BK nėra vartojamos moters nužudymo ar *femicidio* sąvokos, o baudžiamoji atsakomybė už moters nužudymą tiesiogiai nėra numatyta. Kvalifikuojant moters nužudymą, taikomos teisės normos, numatytos BK 129 ir 130 straipsniuose. Visos šios teisės normos yra lyčiai neutralios, t. y. taikomos tiek moterų, tiek vyrų nužudymo atveju (išskyrus BK 129 straipsnio 2 dalies 4 punktą, kuriame numatytas nėsčios moters nužudymas). Kita vertus, pastebėtina, kad BK 129 straipsnio 2 dalies 13 punkte kaip nužudymo motyvas ir kvalifikuojantis požymis yra pripažįstama neapykanta dėl lyties – galima teigti, kad šis punktas apima, be kita ko, moters nužudymą, traktuojant jį kaip nužudymą lyties pagrindu.

Baudžiamoji atsakomybė už moters nužudymą, įvykdytą artimoje aplinkoje¹⁵, taip pat nėra nustatyta atskira BK teisės norma. Vis dėlto BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punkte kaip nužudymą kvalifikuojantis požymis yra numatytas artimojo giminaičio ar šeimos nario nužudymas. Remiantis BK komentaru, artimojo giminaičio ar šeimos nario nužudymas inkriminuojamas tais atvejais, kai nukentėjusiuoju buvo kaltininko artimas giminaitis arba šeimos narys¹⁶, taigi būtina nustatyti nukentėjusiojo ryšį su kaltinamuoju. Siekiant išsiaiškinti, ar moteris gali būti laikoma artimuoju giminaičiu ir šeimos nariu BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punkto prasme, toliau bus nagrinėjami artimųjų giminaičių ir šeimos nario sąvokų apibrėžimai.

Artimųjų giminaičių sąvoka rodo nukentėjusiojo ir kaltininko sąsają giminystės ryšiais. Pagal BK 248 straipsnio 1 dalį, artimieji giminaičiai yra tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai¹⁷. Atkreiptinas dėmesys, kad artimųjų giminaičių sąvoka aiškinama skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai

¹⁴ MONARREZ, Julia. *Femicide: Impunity for the perpetrators and injustice for the victims*. In: CARRINGTON, Kerry; HOGG, Russell; SCOTT, John; SOZZO, Maximo (eds.) (2018). *The Palgrave Handbook of Criminology and the Global South*, p. 927.

¹⁵ Nors BK ši sąvoka nėra tiesiogiai įtvirtinta, tačiau ji gali būti išvedama iš artimųjų giminaičių bei šeimos nario sąvokų. O plačiausias artimos aplinkos apibrėžimas pateikiamas Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme: „Artima aplinka – aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės, giminystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį“ (Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, 2011).

¹⁶ ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2009). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 115.

¹⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.

teisingumui“, t. y. kitame nei įtvirtintas aptariamas 129 straipsnis. Tačiau BK komentare pažymima, kad 248 straipsnio 1 dalyje pateiktas artimųjų giminaičių sąvokos aiškinimas svarbus taikant ir kitų BK straipsnių nuostatas¹⁸. Tad moteris, esanti nužudymą įvykdžiusio asmens motina, dukra, sesuo, senelė ar vaikaitė, gali būti laikoma artimuoju giminaičiu.

Šeimos nario sąvoka yra platesnė. Jos apibrėžimas yra pateiktas BK 141 straipsnio 2 dalyje: šeimos nariai yra kartu su nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai arba partneriai, taip pat nusikalstamą veiką padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikalstamą veiką padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystės), sutuoktinio arba partnerio tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai arba partneriai¹⁹. Taigi esminis šeimos nario požymis yra gyvenimas kartu, o šeimos nariu gali būti, be kita ko, ir kaltininko motina, dukra, sesuo, sutuoktinė ar partnerė. Todėl darytina išvada, kad artimojo giminaičio ar šeimos nario nužudymo auką gali būti ir moteris.

Apibendrinant baudžiamąją atsakomybę už moters nužudymą nustatančių teisės normų analizę, galima teigti, kad BK nėra specialiųjų teisės normų, numatančių atsakomybę už moters nužudymą, tačiau ši veika gali būti kvalifikuojama pagal bendrąsias teisės normas.

1.4. Moterų nužudymų tendencijos Lietuvoje Europos Sąjungos kontekste

Siekiant atskleisti moters nužudymo problemos svarbą Lietuvos kontekste, verta nustatyti moterų nužudymų Lietuvoje mastą²⁰. Tam buvo pasitelkta oficialios statistikos duomenų analizė, kurią atliekant remtasi Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, Oficialiosios statistikos portalo, administruojamo Valstybės duomenų agentūros, ir Europos Sąjungos statistikos tarnybos (toliau – EUROSTAT) duomenimis.

Penkerių metų laikotarpio (2019-2023 m.) duomenų (1 lentelė) analizė rodo, kad Lietuvoje nužudytų moterų skaičius yra gerokai mažesnis negu nužudytų vyrų skaičius. Pavyzdžiui, 2023 m. iš 75 nužudymų aukų kiek daugiau nei trečdalis buvo moterys. Lyginant nužudytų vyrų ir moterų skaičius, taip pat pastebima, kad moterų nužudyta dvigubai (2019-2020 m. – beveik trigubai) mažiau nei vyrų. Vis dėlto at-

¹⁸ ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2010). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: specialioji dalis (213-330 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, p. 223.

¹⁹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.

²⁰ Šiame straipsnyje nėra analizuojami neatsargaus gyvybės atėmimo (BK 132 straipsnis) oficialios statistikos duomenys.

kreiptinas dėmesys, kad minėtu laikotarpiu vyrų kaip nužudymų aukų skaičius mažėjo (2019 m. – 72, 2023 m. – 48), tačiau nužudytų moterų skaičius, nors ir netolygiai, padidėjo (2019 m. – 22, 2023 m. – 27).

Akivaizdus skirtumas tarp moterų ir vyrų kaip nužudymų aukų skaičiaus yra pastebimas analizuojant būtent **artimoje aplinkoje nužudytų asmenų** statistikos duomenis (1 lentelė). Kaip minėta, vyrų nužudoma daugiau nei moterų, tačiau artimoje aplinkoje 2021–2023 m. nužudytų moterų skaičius buvo apytiksliai du kartus didesnis nei vyrų (pavyzdžiui, 2023 m. artimoje aplinkoje nužudyta 11 vyrų ir 18 moterų). Be to, artimoje aplinkoje nužudytų moterų skaičius beveik kasmet sudarė daugiau nei pusę (2021 m. – beveik tris ketvirtadalius) visų Lietuvoje nužudytų moterų skaičiaus. Pastebėtina tendencija, kad moterų, nužudytų artimoje aplinkoje, skaičiaus procentinė dalis tarp visų Lietuvoje nužudytų moterų skaičiaus vis didėja, t. y. artimoje aplinkoje moterų nužudoma vis daugiau (2019 m. – 50,0 proc., 2023 m. – 66,7 proc.).

1 lentelė. Nužudyti asmenys Lietuvoje (2019–2023 m.)

Metai	Vyrų ir moterų			Vyrų			Moterų		
	Iš viso nužudytų asmenų (BK 129 str.)	Iš jų artimoje aplinkoje	Nužudytų artimoje aplinkoje vyrų ir moterų dalis palyginus su visais nužudytais vyrų ir moterimis, proc.	Iš viso nužudytų asmenų (BK 129 str.)	Iš jų artimoje aplinkoje	Vyrų, nužudytų artimoje aplinkoje, dalis palyginus su visais nužudytais vyrais, proc.	Iš viso nužudytų asmenų (BK 129 str.)	Iš jų artimoje aplinkoje	Moterų, nužudytų artimoje aplinkoje, dalis palyginus su visomis nužudytomis moterimis, proc.
2019	94	22 ²¹	23,4	72	10	13,9	22	11	50,0
2020	102	29	28,4	73	15	20,5	29	14	48,3
2021	72	22	30,6	50	6	12,0	22	16	72,7
2022	67	25	37,3	38	8	21,1	29	17	58,6
2023	75	29	38,7	48	11	22,9	27	18	66,7

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ir Oficialiosios statistikos portalo, administruojamo Valstybės duomenų agentūros, duomenimis.

²¹ 2019 m. artimoje aplinkoje nužudytų vyrų ir moterų skaičius nesutampa su 2019 m. artimoje aplinkoje nužudytų vyrų ir 2019 m. artimoje aplinkoje nužudytų moterų skaičių suma, nes vieno nukentėjusiojo lytis nežinoma.

Detaliau analizuojant statistikos duomenis apie artimoje aplinkoje nužudytus asmenis (2 lentelė), išskiriamos **dvi nužudytų asmenų kategorijos pagal kaltininko santykį su nukentėjusiuoju**: 1) intymaus partnerio ir 2) šeimos narių bei kitų artimos aplinkos asmenų nužudyti asmenys. Oficialios statistikos duomenys rodo, kad nužudymų, įvykdytų intymaus partnerio, aukomis dažniau tampa moterys (pavyzdžiui, 2023 m. intymūs partneriai nužudė 11 kartų daugiau moterų negu vyrų). Be to, 2019–2023 m. intymaus partnerio nužudytos moterys sudarė daugiau nei pusę visų artimoje aplinkoje nužudytų moterų skaičiaus (iš 76 minėtu laikotarpiu artimoje aplinkoje nužudytų moterų 45 buvo nužudytos intymaus partnerio).

Vis dėlto šeimos narių ir kitų artimos aplinkos asmenų nužudytų asmenų atžvilgiu nepastebima tendencija, kad moterų kaip nukentėjusiųjų yra daugiau nei vyrų. Tačiau, atskirai nagrinėjant vaikų ar įvairių nužudytų asmenų skaičių (2 lentelė), situacija skiriasi – moterų nužudoma daugiau (pavyzdžiui, 2022 m. nužudytų moterų skaičius yra tris kartus didesnis nei vyrų). Taigi galima teigti, kad motinos nužudymas (angl. *matricide*) įvykdomas dažniau nei, pavyzdžiui, tėvo ar vaiko nužudymas.

2 lentelė. Artimoje aplinkoje²² nužudyti asmenys Lietuvoje (2019–2023 m.)

Metai	Intymaus partnerio ²³ nužudyti asmenys		Šeimos narių ir kitų artimos aplinkos asmenų nužudyti asmenys							
			Iš viso		Iš jų – tėvų ar tėvių		Vaikų ar įvairių		Kitų artimos aplinkos asmenų	
	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys	Vyrai	Moterys
2019	5	9	4	2	2	1	2	1	-	1
2020	8	6	7	8	1	1	3	6	3	1
2021	1	11	5	5	2	-	1	5	2	-
2022	1	8	7	9	2	1	2	6	3	2
2023	1	11	10	7	3	2	4	3	3	2

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos ir Oficialiosios statistikos portalo, administruojamo Valstybės duomenų agentūros, duomenimis.

²² Oficialiosios statistikos portale, administruojamame Valstybės duomenų agentūros, vartojamos sąvokos „artima aplinka“ reikšmė sutampa su Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme pateikiama samprata.

²³ Intymus partneris – sutuoktinis (-ė), buvęs sutuoktinis (-ė), partneris (sugyventinis (-ė)), buvęs partneris (sugyventinis (-ė)). Sąvokos apibrėžimą pateikia Oficialiosios statistikos portalas, administruojamas Valstybės duomenų agentūros.

Šiame darbe moters nužudymo reiškinio Lietuvoje dažnumas buvo vertinamas ne tik nagrinėjant Lietuvos statistiką, bet ir **lyginant ją su kitų Europos Sąjungos valstybių duomenimis**. Palyginus per penkerius metus (2018-2022 m.)²⁴ Lietuvoje nužudytų asmenų skaičių, tenkantį 100 000 gyventojų, su analogišku skaičiumi Europos Sąjungoje (3 lentelė), galima teigti, kad Lietuva bendrą Europos Sąjungos valstybių vidurkį viršija ir moterų, ir vyrų, ir visų nužudytų asmenų skaičiaus atžvilgiu. Vis dėlto nužudytų moterų skaičiaus atžvilgiu atotrūkis tarp Lietuvos ir Europos Sąjungos vidurkių didėja (2018 m. šis skirtumas buvo 0,46, o 2023 m. – 1,26, t. y. beveik tris kartus didesnis).

Žvelgiant į artimoje aplinkoje nužudytų moterų skaičių, tenkantį 100 000 gyventojų (4 lentelė), situacija panaši – artimoje aplinkoje nužudytų moterų skaičius 2019-2022 m. buvo daugiau nei dvigubai didesnis už Europos Sąjungos vidurkį. Be to, vis labiau ryškėjo skirtumas tarp Lietuvoje ir bendrai visose Europos Sąjungos valstybėse artimoje aplinkoje nužudytų moterų skaičiaus 2018-2022 m. (2018 m. skaičius buvo vienodas, tačiau 2022 m. Lietuvoje nužudytų moterų skaičius jau beveik tris kartus didesnis už Europos Sąjungos vidurkį). Remiantis EUROSTAT duomenimis, Lietuva 2018 m. pagal nužudytų moterų skaičių, tenkantį 100 000 gyventojų, užėmė ketvirtą vietą tarp kitų Europos Sąjungos valstybių, 2019-2021 m. – trečią, o 2022 m. pakilo į antrą. Pagal artimoje aplinkoje nužudytų moterų skaičių, tenkantį 100 000 gyventojų, Lietuva, 2018 m. buvusi septinta, 2019-2022 m. pakilo į antrą vietą. Be to, 2008-2011 m. ir 2013-2015 m. Lietuva pagal šį kriterijų buvo pirmoji tarp Europos Sąjungos valstybių (tiesa, tais metais duomenis pateikė mažiau valstybių negu per paskutinius keletą metų, taigi ši statistika gali būti ne visiškai tiksli).

3 lentelė. Nužudytų asmenų skaičius, tenkantis 100 000 gyventojų, Lietuvoje Europos Sąjungos kontekste (2018-2022 m.)

Metai	Vyrų ir moterų		Vyrų		Moterų	
	ES	Lietuva	ES	Lietuva	ES	Lietuva
2018	0,90	3,28	1,15	5,78	0,66	1,12
2019	0,85	3,36	1,12	5,56	0,61	1,47
2020	0,85	3,61	1,11	5,52	0,63	1,95
2021	0,82	2,58	1,07	3,81	0,59	1,48
2022	0,90	2,39	1,13	2,91	0,67	1,93

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Europos Sąjungos statistikos tarnybos (EUROSTAT) duomenimis.

²⁴ EUROSTAT duomenų bazėje naujesnių nei 2022 m. duomenų rasti nepavyko (žiūrėta 2025 m. sausio 26 d.).

4 lentelė. Artimoje aplinkoje nužudytų asmenų skaičiaus, tenkančio 100 000 gyventojų, Lietuvoje ir Europos Sąjungoje palyginimas (2018–2022 m.)

Metai	Vyrų ir moterų		Vyrų		Moterų	
	ES	Lietuva	ES	Lietuva	ES	Lietuva
2018	0,31	0,46	0,23	0,54	0,40	0,40
2019	0,31	0,75	0,22	0,77	0,39	0,73
2020	0,33	1,00	0,22	1,15	0,42	0,87
2021	0,29	0,82	0,19	0,53	0,39	1,08
2022	0,32	0,93	0,19	0,61	0,43	1,20

Šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Europos Sąjungos statistikos tarnybos (EUROSTAT) duomenimis.

Vis dėlto analizuojant kitų valstybių duomenis reikėtų atkreipti dėmesį, jog, kaip pabrėžia EIGE, valstybėse nėra vienodai suprantamos moters nužudymo apibrėžties. Tai neleidžia visiškai tiksliai įvertinti moterų žudymo masto²⁵.

Taigi, išanalizavus oficialios statistikos duomenis apie visus Lietuvoje nužudytus asmenis (neiškiriant artimoje aplinkoje nužudytų asmenų), moterų nužudymų sistemiškumas nepastebėtas, tačiau moters nužudymo reiškinys akivaizdus artimoje aplinkoje nužudytų asmenų atžvilgiu. Artimoje aplinkoje nužudoma santykinai daugiau moterų negu vyrų, o moters nužudymą itin dažnai įvykdo intymūs partneriai. Remiantis lyginamąja statistikos duomenų analize, galima teigti, kad Lietuvoje nužudytų moterų skaičius yra didesnis nei daugumoje Europos Sąjungos valstybių.

2. Moters nužudymo pasireiškimo formos

EIGE pateikia 12 galimų moters nužudymo (angl. *femicide*) pasireiškimo formų klasifikaciją. Iš šių formų trys išskiriamos kaip pagrindinės kategorijos: 1) tyčinis moters nužudymas (angl. *intentional killing of women*), įvykdytas jos šeimos narių ir (arba) intymaus partnerio²⁶; 2) kiti tyčiniai moterų nužudymai (angl. *other types of intentional killings*); ir 3) neatsargus moters gyvybės atėmimas kaip kito nusikaltimo prieš moterį padarinys (angl. *unintentional killings of women*). Kiekviena aukščiau minėta kategorija skaidoma į smulkesnes subkategorijas.

Tyčinis moters nužudymas, įvykdytas šeimos narių ir (arba) jos intymaus partnerio, skirstomas į: 1) tyčinį moters nužudymą, įvykdytą jos intymaus partnerio,

²⁵ Europos lyčių lygybės institutas (2022). *Moterų žudymo lygio nustatymas Lietuvoje*. Europos Sąjungos leidinių biuras, p. 1 [interaktyvus]. <https://data.europa.eu/doi/10.2839/543641>.

²⁶ EIGE intymų partnerį apibrėžia kaip buvusį ar esamą sutuoktinį ar partnerį (sugyventinį), gyvenantį ar gyvenusį (nebūtinai) tuose pačiuose namuose kaip ir nukentėjusioji (Femicide: a classification system, 2021, p. 15).

gyvenančio tame pačiame namų ūkyje arba nebūtinai; 2) šeimos narių tyčinį moters nužudymą „dėl garbės“ arba susijusį su kraičiu²⁷; ir 3) kitus tyčinius moters nužudymus, įvykdytus jos šeimos narių²⁸.

Kitų tyčinių moterų nužudymų subkategorijos yra šios: 1) ne šeimos narių įvykdytas moters nužudymas, patiriant seksualinę prievartą; 2) su seksualiniu išnaudojimu susiję nužudymai, išskyrus prekybos žmonėmis atvejus; 3) moterų nužudymai prekybos žmonėmis metu; 4) moterų žudymai, vykstant tęsiniam smurtui ir diskriminacijai visuomenėje (įskaitant valdžios pareigūnų vykdomus nužudymus, moterų aktyvisčių bei dėl neapykantos moterims vykdomus nužudymus); 5) vyresnių nei 65 metų amžiaus moterų nužudymai, kurie yra įvykdomi ne šeimos narių; 6) ir kiti tyčinio moterų nužudymo atvejai, kurie nebuvo paminėti aukščiau.

Neatsargus moters gyvybės atėmimas kaip kito nusikaltimo prieš moterį padaryns (angl. *unintentional killings of women*) apima 1) moters nužudymus, kaip intymaus partnerio sisteminio smurto padarinius; 2) su moteriškų lytinių organų žalojimu susijusias mirtis; ir 3) kitus atvejus, kurie nebuvo išvardinti aukščiau.

Apibendrinus EIGE moterų nužudymų pasireiškimo formas klasifikuoja pagal nužudymo motyvus bei kontekstą. Tai padeda tiksliau identifikuoti veiksnius, kurie lemia moterų nužudymus²⁹.

2.1. Moters nužudymas kaip smurto artimoje aplinkoje forma

Moterų nužudymai, įvykdyti artimoje aplinkoje, dažniausiai nėra atsitiktiniai. Tai – viena iš smurto artimoje aplinkoje pasekmių³⁰. Smurtas artimoje aplinkoje gali būti nuolatinis, sisteminis, ilgalaikis – šeimoje išgyvenamas tarpasmeninio pobūdžio konfliktas dažniausiai trunka metų metus, jis yra lėtinis³¹. Todėl galima teigti, kad

²⁷ Moters nužudymas dėl garbės įvykdomas siekiant išlaikyti gerą šeimos reputaciją ir remiantis religiniais įsitikinimais, kai žinoma, jog moteris nesilaiko tam tikrų normų (Femicide: a classification system, 2021, p. 19). Nužudymas dėl kraičio, pagal Jungtinių Tautų Narkotikų ir nusikalstamumo biuro (UNODC) apibrėžimą, yra neteisėtas moters nužudymas, susijęs su kraičio davimu ar gavimu bet kuriuo metu prieš santuoką, jos metu ar ją nutraukus (Femicide: a classification system, 2021, p. 22). Pastebėtina, kad, remiantis Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, šeimos garbės pagrindu moters nužudomos daugiausia Artimuosiuose Rytuose ir Pietų Azijoje, o dėl kraičio – Indijos subkontinente (Understanding and addressing violence..., 2012, p. 2-3). Taigi Lietuvai šios dvi moters nužudymo formos nėra būdingos.

²⁸ Europos lyčių lygybės institutas (2021). *Femicide: a classification system*, Europos Sąjungos leidinių biuras, p. 49 [interaktyvus]. <https://data.europa.eu/doi/10.2839/442661>.

²⁹ Europos lyčių lygybės institutas (2021). *Femicide: a classification system*, Europos Sąjungos leidinių biuras, p. 48 [interaktyvus]. <https://data.europa.eu/doi/10.2839/442661>.

³⁰ JAKŠTIENĖ, Ramunė (2019). *Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 60.

³¹ BABACHINAITĖ, Genovaitė. Socialinių veiksmų, skatinančių smurtinį elgesį, analizė. Iš: KURAPKA, Vidmantas Egidijus ir JUSTICKIS, Viktoras (red.) (2010). *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, p. 215.

moters nužudymas – sudėtinis reiškiny, o prielaidas jam įvykti sudaro daug skirtingų veiksmų.

Siekiant nustatyti moters nužudymo kaip smurto artimoje aplinkoje formos priežastis ir turint omenyje, kad moters nužudymas dažnai yra pasikartojančio smurto lyties pagrindu kulminacija³², reikėtų atkreipti dėmesį į patį smurtą skatinančius veiksmus. Galima glaustai aptarti ekologinį modelį, naudojamą nagrinėti bet kuriai smurto formai³³. Jį 1975 metais sukūrė amerikiečių psichologas Urie Bronfenbrenner'is, siekdamas iliustruoti vaiko vystymąsi. Tačiau ilgainiui ekologinis modelis buvo pritaikytas tiriant įvairias sudėtinės problemas³⁴. Šį modelį naudoja ir Jungtinių Tautų Lyčių lygybės ir moterų įgalinimo padalinys (UN Women), aiškindamas smurto prieš moteris priežastis. Teigiama, kad prielaidas smurtui atsirasti sudaro keturių lygmenų veiksniai: 1) individualaus, 2) šeimos ir santykių, 3) bendruomenės ir 4) visuomenės³⁵.

Kiekvieną iš šių lygmenų sudaro tam tikros aplinkybės. Individualiam lygmeniui priskiriamas žemas išsilavinimo lygis, nedarbas, piktnaudžiavimas alkoholiu ar narkotikais. Šeimos ir santykių lygmens veiksniai yra, pavyzdžiui, ankstesnis intymaus partnerio smurtas, nepasitenkinimas santuoka. Bendruomenės lygmuo apima tradicinių lyčių vaidmenų laikymąsi, skurdą, nepakankamas pastangas vykdant smurto prevenciją. Visuomenės lygmenį sudaro lyties socialiniu aspektu (angl. *gender*) normos, skatinančios nelygybę, taip pat paties smurto reiškinį palaikančios socialinės normos, diskriminuojantys įstatymai, žemas moterų išsilavinimo lygis^{36 37}. Pažymėtina, kad pateikiamas veiksmų sąrašas nėra baigtinis.

Kaip pamatinę priežastį, skatinančią smurtą prieš moteris (taigi ir moters nužudymą kaip jo kraštutinę formą), JT Lyčių lygybės ir moterų įgalinimo padalinys įvardija lyčių nelygybę³⁸. Ji gali pasireikšti ne tik per nelygią moterų ir vyrų padėtį nustatan-

³² United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women) (2024). *Femicides in 2023: Global Estimates of Intimate Partner/Family Member Femicides*, p. 22 [online]. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/briefs/Femicide_Brief_2024.pdf

³³ World Health Organization & Pan American Health Organization (2012). *Understanding and addressing violence against women: femicide*. Geneva, World Health Organization, p. 4 [online]. <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-RHR-12.38>.

³⁴ UN Women (2015). *A Framework to Underpin Action to Prevent Violence Against Women*, p. 22 [online]. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/11/prevention-framework>.

³⁵ UN Women (2015). *A Framework to Underpin Action to Prevent Violence Against Women*, p. 22-23 [online]. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/11/prevention-framework>.

³⁶ UN Women (2015). *A Framework to Underpin Action to Prevent Violence Against Women*, p. 26-27 [online]. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/11/prevention-framework>.

³⁷ World Health Organization & Pan American Health Organization (2012). *Understanding and addressing violence against women: femicide*. Geneva, World Health Organization, p. 4 [online]. <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-RHR-12.38>.

³⁸ UN Women (2015). *A Framework to Underpin Action to Prevent Violence Against Women*, p. 24 [online]. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/11/prevention-framework>.

čius teisės aktus, bet ir per įsišaknijusias, sunkiau negu įstatymai keičiamas visuomenės nuostatas, įtvirtinančias šabloniškus elgesio modelius. Lyčių stereotipai yra ne tik vieni iš diskriminacijos šaltinių, bet ir sustiprina bei pagilina daugelį diskriminacijos formų, o pavojingiausia stereotipo, kad moterys yra fiziškai silpnos ir psichiškai paklusnios, pasekmė yra smurtas prieš moteris³⁹.

Nagrinėjant diskriminaciją dėl lyties moters nužudymo kontekste, svarbu aptarti ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktiką. 2009 m. birželio 9 d. sprendime *Opuz prieš Turkiją* (33401/02) šalies valdžios reakcijos į smurtą šeimoje nebuvimas (žmona ir jos motina daugelį metų ne kartą skundėsi esančios jų atžvilgiu smurtaujančio vyro aukomis, kol galiausiai vyras nužudė uošvę) pripažintas diskriminacija dėl lyties. Be to, EŽTT, pirmą kartą nagrinėjęs su lyties socialiniu kultūriniu kontekstu susijusio smurto (angl. *gender-based violence*) problemą, pripažino, kad prievarta šeimoje ir bendrai prieš moteris yra jų diskriminacijos išraiška, o neutrali teisės pozicija arba tylėjimas reiškia esant netiesioginę diskriminaciją lyties pagrindu⁴⁰. Po šio sprendimo EŽTT ne viename savo sprendime smurtą artimoje aplinkoje nagrinėjo būtent per diskriminacijos lyties pagrindu prizmę⁴¹. Taigi šiame sprendime ne tik atspindi situacija, kai sisteminis smurtas artimoje aplinkoje galiausiai gali privesti prie moters nužudymo, bet ir pažymima, kad smurtas šeimoje yra diskriminacijos dėl lyties forma.

Viena iš smurto artimoje aplinkoje kraštutinių išraiškų formų yra motinos nužudymas (angl. *matricide*). Tai viena iš tyčinių tėvų nužudymo (angl. *parricide*) rūšių⁴². Pastebima tendencija, kad sūnūs, turintys ūmių psichinių sutrikimų (paranoidinę šizofreniją), piktnaudžiaujantys alkoholiu ar kitokiomis psichoaktyviosiomis medžiagomis, yra labiau linkę atlikti šį nusikaltimą prieš savo motinas nei dukros apskritai⁴³. Pastebėtina, kad kaip vienas iš svarbesnių faktorių, atvedęs sūnų prie motinos nužudymo, yra jo ir aukos tarpasmeniniai santykiai. Šie pasireiškia labai stipria motinos kontrole, neišspręstais tarpusavio konfliktais, stipriu sūnaus priklausomy-

³⁹ MICHAILOVIČ, Ilona (2017). Smurtas prieš moteris kaip diskriminacijos dėl lyties forma ir lyčių stereotipų pasekmė. *Informacijos mokslai*, 80, 50.

⁴⁰ MICHAILOVIČ, Ilona (2014). Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu. *Kriminologijos studijos*, 2, 164–165.

⁴¹ SĘKOWSKA-KOZŁOWSKA, Katarzyna (2024). Proving domestic violence as gender structural discrimination before the European Court of Human Rights. *International Journal for the Semiotics of Law*, 37, p. 1725 [online]. <https://doi.org/10.1007/s11196-024-10148-w>.

⁴² FEGADEL, Averi R. and HEIDE, Kathleen (2018). NIBRS and SHR: A Comparison of Two National Homicide Databases with Respect to Parricide. *Victims & Offenders*, 13(2), 235–256 [online]. <https://doi.org/10.1080/15564886.2016.1246392> cituota MICHAILOVIČ, Ilona ir ŠUMSKAITĖ, Lina (2024). Violence of Adult Sons Against Mothers in the Context of Matricide. *Filosofija. Sociologija*, 35, 25.

⁴³ FEGADEL, Averi R. and HEIDE, Kathleen (2018). NIBRS and SHR: A Comparison of Two National Homicide Databases with Respect to Parricide. *Victims & Offenders*, 13(2), 235–256 [online]. <https://doi.org/10.1080/15564886.2016.1246392> cituota MICHAILOVIČ, Ilona ir ŠUMSKAITĖ, Lina (2024). Violence of Adult Sons Against Mothers in the Context of Matricide. *Filosofija. Sociologija*, 35, 26.

bės jausmu, kadangi labai dažnai sūnūs, nepriklausomai nuo amžiaus, dar vis gyvena tėvų namuose, kuriuose beveik visais atvejais būna įvykdomas nusikaltimas⁴⁴.

Apbendrinant galima teigti, kad moters nužudymo, kaip smurto artimoje aplinkoje pasekmės, priežastimis gali būti daug skirtingų veiksnių, iš kurių kaip pamatinė priežastis yra išskiriama lyčių nelygybė.

3. Lietuvos teismų praktikos analizė moters nužudymo artimoje aplinkoje kontekste

Siekiant ištirti moters nužudymo artimoje aplinkoje priežastingumą, pasitelkta Lietuvos teismų praktikos analizė, atskirai analizuojant intymios partnerės ir motinos nužudymams prielaidas sudarančius veiksnius. Be to, atliekant Lietuvos teismų praktikos analizę, buvo pastebėta glaudi sąsaja tarp tyrimo rezultatų ir kriminologės, Glosteršyro universiteto (*University of Gloucestershire*) profesorės dr. Jane Monckton Smith aprašytos moters nužudymo teorijos. Profesorė, išanalizavusi kelis šimtus baudžiamųjų bylų, pastebėjo tendencingą struktūrą – aštuonis žingsnius, kurie identifikuoja galimą grėsmę moters gyvybei. Verta paminėti, jog nors intymaus partnerio įvykdyto moters nužudymo priežastimi dažniausiai pripažįstamas konfliktas šeimoje, tačiau ši „aštuonių žingsnių teorija“ pabrėžia, kad ne auka, o būtent jos intymus partneris yra nužudymą lemiantis veiksnys. Tai parodo moters nužudymo problemos teisinį psichologinį tarpdiscipliniškumą.

Intymaus partnerio įvykdytų moters nužudymų priežastingumo aspektu išnagrinėta 14 skirtingo laikotarpio (2013–2024 m.) Lietuvos teismų (5 Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT), 3 Lietuvos apeliacinio teismo, 3 Kauno apygardos teismo, 1 Klaipėdos apygardos teismo, 1 Šiaulių apygardos teismo ir 1 Panevėžio apygardos teismo) sprendimų baudžiamosiose bylose, kuriose spręsta asmens, nužudžiusio savo intymią partnerę, baudžiamoji atsakomybė. Verta pažymėti, kad teismų sprendimuose intymaus partnerio įvykdytas moters nužudymas kaip reiškinys tiesiogiai nėra įvardijamas, todėl sprendimai analizei atrinkti remiantis faktinėmis aplinkybėmis, t. y. situoktinės ar sugyventinės nužudymo aktu.

Remiantis atlikta teismų praktikos analize, 11 sprendimų iš 14 nurodyta, kad nužudymas įvykdė būdamas apsvaigęs nuo alkoholio. Be to, visuose sprendimuose (išskyrus LAT 2017 m. birželio 15 d. nutartį Nr. 2K-137-693/2017) pažymima, kad nužudymas įvykdytas konflikto metu⁴⁵, tarpusavio konflikto dėl asmeninių

⁴⁴ HOLT, Amanda. International and Cross-cultural Research on Violence Against Parents. In: SHACKELFORD, Todd Kennedy (ed.) (2021). *The SAGE Handbook of Domestic Violence*. London: Sage Publications, p. 841–858 cituota MICHAILOVIČ, Ilona ir ŠUMSKAITĖ, Lina (2024). Violence of Adult Sons Against Mothers in the Context of Matricide. *Filosofija. Sociologija*, 35, 30.

⁴⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-105/2013, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-

nesutarimų metu⁴⁶, konflikto metu dėl asmeninių nesutarimų ir pykčio⁴⁷ ar kilus ginčui⁴⁸.

Nors ne visuose sprendimuose pavyko rasti įvardintą nužudymo motyvą, kai kuriuose sprendimuose jis buvo susijęs su pašlijusiais tarpusavio santykiais. Pavyzdžiui, LAT 2017 m. birželio 15 d. nutartyje Nr. 2K-137-693/2017 teigiama, kad nuteistasis sutuoktinę nužudė „dėl pašlijusių šeiminių santykių“. Kaip nužudymo priežastį galima traktuoti ir nukentėjusiosios neištikimybę: LAT 2013 m. vasario 12 d. nutartyje Nr. 2K-105/2013 nurodyta, jog nuteistasis „pasipiktino, pamatęs <...> [sutuoktinę] miegančią girtą lauke, o šalia – vyriškį <...>, taip pat miegantį“. Vis dėlto šioje nutartyje teismas pažymėjo, kad nuteistajam „nederamas žmonos elgesys, neištikimybė, girtuokliavimas nebuvo netikėti“, todėl nėra pagrindo šią nusikalstamą veiką kvalifikuoti kaip nužudymą labai susijaudinus.

Be to, remiantis teismų praktikos analize, galima teigti, kad nužudymas gali būti įvykdytas ir kaip partnerio reakcija į moters (nukentėjusiosios) išreikštą ketinimą nutraukti santykius. Minėtoje „aštuonių žingsnių teorijoje“ ketvirta stadija pasireiškia būtent tuo, kad moteris nori sumažinti vyro kontrolę ir nusprendžia skirtis. Pastebėtina, kad šis kontrolės mechanizmo dirgiklis veda prie moters nužudymo ir yra svarbus požymis analizuojant moterų nužudymų priežastingumą⁴⁹. Pavyzdžiui, viename iš analizuotų Lietuvos teismų sprendimų yra nurodyta aplinkybė, kad nukentėjusioji ketino nutraukti santykius su nuteistuoju ir išsikelti gyventi pas kitą vyrą⁵⁰. LAT 2017 m. birželio 15 d. nutartyje Nr. 2K-137-693/2017 nuteistasis savo veiksmų motyvus aiškino kaip kerštą už tai, kad žmona nusprendė jį palikti. Kitame sprendime nuteistasis (anksčiau nuteistas ir nebaustas administracine tvarka) automobilyje „iššovė keturis kartus į savo sutuoktinę iškart po to, kai ši liepė jam lipti iš automo-

235-222/2016, LAT 2022 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47-648/2022, Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. kovo 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-51-626/2023, Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-314-870/2024, Klaipėdos apygardos teismo 2022 m. kovo 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-62-380/2022, Šiaulių apygardos teismo 2023 m. liepos 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-66-744/2023, Kauno apygardos teismo 2024 m. kovo 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-130-993/2024, Kauno apygardos teismo 2024 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-153-1049/2024.

⁴⁶ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-478/2024.

⁴⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-460-895/2015, Panevėžio apygardos teismo 2024 m. gegužės 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-47-491/2024.

⁴⁸ Kauno apygardos teismo 2024 m. vasario 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-58-1049/2024.

⁴⁹ Žr. plačiau Monckton Smith, J. (2021). In Control: *Dangerous Relationships and How They End in Murder*.

⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-460-895/2015.

bilio ir ieškotis advokato skryboms“. Vis dėlto teismas, pažymėjęs, kad nuteistajam neigiamus išgyvenimus kėlusios aplinkybės tęsėsi pakankamai ilgą laiką (sutuoktinių santykiai buvo pašliję apie 3-5 metus), fiziologinio afekto būsenos nenustatė⁵¹.

Pastebėtina, kad LAT 2013 m. vasario 12 d. nutartyje Nr. 2K-105/2013 teismas, vertindamas moters nužudymo aplinkybes, pažymėjo abiejų partnerių netinkamus veiksmus, turėjusius įtakos nužudymui: „Teisiškai vertindamas įvykio aplinkybes apeliacinės instancijos teismas atsižvelgė į susiklosčiusius <...> [nuteistojo] ir jo žmonos tarpusavio santykius, šios girtavimą, nuolatinį netinkamą elgesį, taip pat ir į nuteistojo piktnaudžiavimą alkoholiu <...>.“

6 sprendimuose iš 14 buvo duomenų apie ankstesnį (trukusį iki nužudymo) smurtą prieš partnerę: „<...> teismas atsižvelgė į <...> ankstesnius smurtavimo prieš žmoną atvejus“⁵², „[nuteistasis] neneigė, kad ir anksčiau tarp jų būdavo barnių, muštynių“⁵³, „kaltinamasis <...> anksčiau teistas du kartus (abu kartus už smurtą prieš sutuoktinę)“⁵⁴. Dviejuose sprendimuose tiesiogiai nurodyta, kad nužudymas vertintinas kaip ankstesnio smurto pasekmė: „<...> fizinis smurtas buvo vartojamas su pertraukomis keletą dienų iš eilės dėl tariamos nukentėjusiosios neištikimybės ir truko tol, kol <...> [nukentėjusioji] pripažino buvusi neištikima. <...> Taigi byloje esantys duomenys patvirtina, kad <...> [nuteistojo] veika nagrinėjamu atveju nebuvo atsitiktinė, priešingai, buvo dėsningas jo ankstesnio elgesio rezultatas. Nustatyta, jog <...> [nuteistasis] anksčiau fizinį smurtą vartojo ne tik prieš tą pačią nukentėjusiąją <...>, bet ir ankstesnės sugyventinės atžvilgiu, kurią, be kita ko, grasino ir nužudyti“⁵⁵. Kitame sprendime pažymėta, kad „kaltinamasis ne kartą teistas, tame tarpe – ir už smurtinius nusikaltimus, yra realiai atlikinėjęs laisvės atėmimo bausmę. <...> Pažymėtina, kad kaltinamojo elgesys ir jo prieš kitus asmenis vartojamas smurtas palaipsniui darėsi vis pavojingesnis, ir galiausiai jis privedė prie paties sunkiausio nusikaltimo asmeniui padarymo – nužudymo“⁵⁶.

Remiantis atlikta teismų praktikos analize, moters nužudymas – tai sisteminio smurto pasekmė. Kauno apygardos teismo 2024 m. balandžio 4 d. nuosprendyje Nr. 1-153-1049/2024 nurodyta, jog kaltinamasis apklausiamas ikiteisminio tyrimo metu parodė, kad jis „ir anksčiau yra smurtavęs prieš <...> [nukentėjusiąją], tik į policiją ji nei karto dėl to nesikreipė. Tiesiog girti susimušdavo“.

⁵¹ Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. kovo 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-51-626/2023.

⁵² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-105/2013.

⁵³ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-314-870/2024.

⁵⁴ Šiaulių apygardos teismo 2023 m. liepos 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-66-744/2023

⁵⁵ Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-478/2024

⁵⁶ Panevėžio apygardos teismo 2024 m. gegužės 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-47-491/2024

Taigi teismų sprendimų, susijusių su intymaus partnerio įvykdytais moterų nužudymais, analizė parodė, kad moters nužudymas dažniausiai buvo įvykdytas konflikto metu, partneriui būnant apsvaigus nuo alkoholio. Beveik pusėje analizuotų teismų sprendimų nužudymo motyvas buvo įvardintas kaip susijęs su pašlijusiais tarpusavio santykiais, pavyzdžiui, nukentėjusiosios neištikimybe, moters (nukentėjusiosios) išreikštu ketinimu nutraukti santykius (ir, galima teigti, savo ruožtu vyro nenoru su tuo susitaikyti). Be to, ši analizė patvirtina anksčiau išsakytą mintį, kad moters nužudymas gali būti ankstesnio sisteminio smurto prieš moterį artimoje aplinkoje pasekmė.

Sūnaus įvykdyto motinos nužudymo (angl. *matricide*) priežastingumo aspektu išnagrinėta 9 skirtingo laikotarpio (2011-2024 m.) Lietuvos teismų (2 LAT, 4 Kauno apygardos teismo, 2 Panevėžio apygardos teismo ir 1 Vilniaus apygardos teismo) sprendimų baudžiamosiose bylose, kuriose spęsta asmens, nužudžiusio savo šeimos narį – motiną, baudžiamoji atsakomybė. Pastebėtina, kad teismų sprendimuose motinos nužudymas (angl. *matricide*) kaip reiškinys tiesiogiai nėra įvardijamas, todėl sprendimai analizei atrinkti remiantis raktiniais žodžiais „šeimos nario (motinos) nužudymas“.

Reikia pastebėti, jog visose nagrinėtose bylose motinos nužudymą įvykdė jos sūnus, gyvenantis kartu su motina, aukos namuose. Taip pat 1 atveju iš 9 motinos nužudymą įvykdęs sūnus turėjo psichikos sutrikimų⁵⁷, 5 atvejais iš 9 buvo apsvaigęs nuo alkoholio ir (arba) kitų psichotropinių ar psichoaktyvių medžiagų ir tai turėjo įtakos nusikalstamos veikos padarymui⁵⁸, o 3 atvejais iš 9 sūnus turėjo psichikos sutrikimų ir buvo apsvaigęs nuo alkoholio⁵⁹.

Kai kada kaltininkas šeimos narių ar draugų yra charakterizuojamas teigiamai, pavyzdžiui, „<...> [motina] pasakojo apie sūnų, kad jis labai geras vaikas, jog jeigu ne degtinė tai viskas būtų gerai. <...> [motina] sakė, kad sūnus gerdavo, o kai negerdavo būdavo labai geras, padėdavo“⁶⁰. Pastebima, kad motinos yra linkusios atleisti, pateisinti savo sūnų elgesį arba neigia jų turimus ir pasireiškiančius psichikos sutriki-

⁵⁷ Panevėžio apygardos teismo 2023 m. birželio 23 d. nutartis Nr. M1-59-768/2023.

⁵⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-306/2011, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112-895/2019, Kauno apygardos teismo 2021 m. gruodžio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-268-954/2021, Kauno apygardos teismo 2024 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-174-923/2024, Panevėžio apygardos teismo 2022 m. gruodžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-94-334/2022.

⁵⁹ Vilniaus apygardos teismo 2022 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-358-806/2022, Kauno apygardos teismo 2024 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-136-634/2024, Panevėžio apygardos teismo 2023 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-59-768/2023.

⁶⁰ Kauno apygardos teismo 2021 m. gruodžio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-268-954/2021.

mus: „Visus reikalus, susijusius su <...> [sūnumi] ir jo psichine sveikata, žinojo <...> [motina], kuri nuo jo ir nuo visų kitų giminių slėpė šią informaciją <...>, nes ji [sūnų] stengėsi apsaugoti“⁶¹.

Taip pat visais 9 nagrinėtais atvejais galima pastebėti, kad prieš motinas buvo sistemaiškai smurtaujama, tačiau arba šios nesikreipė į atitinkamas institucijas ir vis bandė neigti smurto artimoje egzistavimą: „<...> [motina] niekada nesakė, kad sūnus agresyvus, smurtautojas, ją muša ar pan., ji visą laiką sakė, kad jis yra labai geras vaikas“⁶², arba atleisdavo savo sūnui, to labai deklaratyvus pavyzdys – Panevėžio apygardos teismo 2022 m. gruodžio 12 d. nuosprendis Nr. 1-94-334/2022, kuomet kaltininkas buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, nes susitaikė su savo motina. Tai rodo, kad motinos lengvai atleidžia savo sūnų daromas skriaudas ir nėra linkusios kritiškai vertinti jų elgesį⁶³.

Ne visais motinos nužudymo atvejais buvo nurodytas įvykdyto nužudymo motyvas, tačiau kai kuriuose sprendimuose teismas nustatė asmeninius konfliktus, nesutarimus, pykčius vykus tarp sūnaus ir motinos⁶⁴. Reikia pastebėti, kad konfliktai kildavo neretai dėl alkoholio, kitų psichotropinių medžiagų vartojimo ar siekio gauti pinigų svaigiesiems gerimams išgyti.

Be to, trečdalį nagrinėtų motinos nužudymo atvejų sūnūs buvo pripažinti nepakaltinamais. Sūnoms buvo konstatuotas lėtinis psichikos sutrikimas – paranoidinė šizofrenija (F20.0), tad buvo pripažinta, jog asmenys negalėjo suvokti savo veikos pavojingumo, valdyti veiksmų⁶⁵. Vienu atveju sūnui buvo diagnozuotas lengvas protinis atsilikimas bei psichikos ir elgesio sutrikimai dėl narkotinių medžiagų ir alkoholio vartojimo, priklausomybės sindromas, tačiau asmuo vis dėlto buvo pripažintas pakaltinamu⁶⁶. Visi šie 4 nužudymai buvo pripažinti kaip itin žiaurūs ir įvykdyti prieš bejėgiškos būklės motiną.

⁶¹ Panevėžio apygardos teismo 2023 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-59-768/2023.

⁶² Kauno apygardos teismo 2021 m. gruodžio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-268-954/2021

⁶³ MICHAILOVIČ, Ilona ir ŠUMSKAITĖ, Lina (2024). Violence of Adult Sons Against Mothers in the Context of Matricide. *Filosofija. Sociologija*, 35, 30.

⁶⁴ Kauno apygardos teismo 2021 m. gruodžio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-268-954/2021, Panevėžio apygardos teismo 2022 m. gruodžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-94-334/2022, Kauno apygardos teismo 2024 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-136-634/2024, Vilniaus apygardos teismo 2022 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-358-806/2022.

⁶⁵ Panevėžio apygardos teismo 2023 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-59-768/2023, Kauno apygardos teismo 2024 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-136-634/2024, Vilniaus apygardos teismo 2022 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-358-806/2022.

⁶⁶ Panevėžio apygardos teismo 2022 m. gruodžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-94-334/2022.

Tad iš visos atliktos teismų praktikos, susijusios su motinų nužudymais (angl. *matricide*), analizės galima pastebėti, jog motinos nužudymas yra kraštutinė sisteminio smurto artimoje aplinkoje išraiškos forma. Visais atvejais sūnūs gyveno kartu su savo motina bei nusikaltimą įvykdė aukos namuose. Taip pat nusikaltamos veikos padarymui didelę reikšmę turėjęs faktas buvo apsaugimas nuo alkoholio ir (arba) psichoaktyvių medžiagų, tai visais atvejais buvo pripažinta kaip atsakomybė sunkinanti aplinkybė. Kas trečias motinos nužudymo atvejis (iš nagrinėtų) buvo įvykdytas sūnų, turinčių paranoidinę šizofreniją, tad, kaip buvo minėta aukščiau, ne veltui motinos nužudymas dar yra vadinamas kaip „šizofreniškas nusikaltimas“.

Galime atkreipti dėmesį, jog nužudytų motinų atvejams būdingas interseksionalumas – skirtingų spaudos formų sąveika skirtingais, kompleksiniais būdais, tokiu būdu padidinant moters pažeidžiamumą. Motinos buvo pažeidžiamos keliais kartiniais pjūviais: vidutinio ar vyresnio amžiaus moterys, psichinių sutrikimų turinčių sūnų motinos, turinčios sveikatos sutrikimų⁶⁷. Tad interseksionalumas tampa aukų socialinio nematomumo priežastimi, užkertančia kelią efektyviam pagalbos suteikimui, teisei gynybai bei prevencinių priemonių taikymo galimybėms.

Išvados

1. Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad *femicide* – tai moters nužudymas dėl lyties, parbrėžiant lyčių nelygybę, diskriminaciją lyties pagrindu, lyčių stereotipus kaip šio reiškinio priežastingumo elementus. Dažnai moters nužudymas pasireiškia kaip kraštutinė ilgalaikio sisteminio smurto forma. O *feminicide* yra kiek siauresnė sąvoka, apimanti ir moterų nužudymus, ir sisteminį valstybės neveiklumą, sudarantį prielaidas tolimesniam moterų smurtui, diskriminacijai ir galiausiai jos gyvybės atėmimui, kaip politinio smurto ar socialinės kontrolės rezultatą.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nėra specialiųjų teisės normų, numatančių baudžiamąją atsakomybę už moters nužudymą. Kvalifikuojant moterų nužudymus, taikomos BK normos, numatytos 129 ir 130 straipsniuose.
3. Atlikta oficialios statistikos duomenų apie Lietuvoje nužudytus asmenis analizė parodė, kad moters nužudymo reiškinys akivaizdus artimoje aplinkoje nužudytų asmenų atžvilgiu. Be to, pastebėta, jog moterys dažnai tampa savo intymių partnerių aukomis. Remiantis lyginamąja statistikos duomenų analize, galima teigti, kad Lietuvoje nužudytų moterų skaičiaus rodikliai yra didesni nei daugumoje Europos Sąjungos valstybių.
4. Lietuvos teismų sprendimų, susijusių su intymaus partnerio įvykdytais moterų nužudymais, analizė parodė, kad moters nužudymas dažniausiai buvo įvykdytas

⁶⁷ COUNTRY, Rachel and MILES, Caroline (2023). Who Counts? The Invisibility of Mothers as Victims of Femicide. *Current Sociology*, 71(1), p. 52 [online]. <https://doi.org/10.1177/00113921221097153>.

tarpusavio konflikto metu, o nužudymo motyvas dalyje sprendimų buvo įvardintas kaip susijęs su pašlijusiais tarpusavio santykiais. Be to, teismų praktikos analizė patvirtino, kad moters nužudymas dažnai yra ankstesnio sisteminio smurto prieš moterį artimoje aplinkoje pasekmė.

5. Motinos nužudymas (angl. *matricide*) – tai pilnamečių vaikų sisteminio smurto prieš savo motinas kraštutinė išraiškos forma. Galima teigti, jog tai interseksionalumo (pažeidžiamumo keliais aspektais) rezultatas, kuomet motinų pažeidžiamumas nėra pastebimas ir joms laiku nesuteikiama reikiama pagalba. Remiantis mokslinės literatūros bei teismų praktikos analize, motinos nužudymą dažniausiai įvykdo sūnūs, kurie gyvena kartu su savo motinomis, turi stiprią priklausomybę alkoholiui ir (arba) psichoaktyviosioms medžiagoms, kai kuriais atvejais turi ūmų psichikos sutrikimą (paranoidinę šizofreniją).
6. Atliktas tyrimas parodė tolesnių mokslinių tyrimų būtinumą, siekiant užkirsti kelią moters nužudymui bei formuojant socialines nuostatas smurto dėl lyties atžvilgiu.

Šaltinių sąrašas

Norminiai teisės aktai

1. Vienna Declaration on Femicide, United Nations Economic and Social Council (2012). E/CN.15/2013/NGO/1.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Lietuvos Respublikos piliečių priimta 1992 m. spalio 25 d. referendume. *Valstybės žinios*, 1992, 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. 2000 m. rugsėjo 26 d. Nr. VIII-1968. *Valstybės žinios*, 2000, 89-2741.
4. Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas. 2011 m. gegužės 26 d. Nr. XI-1425. *Valstybės žinios*, 2011, 72-3475.

Specialioji literatūra

5. BABACHINAITĖ, Genovaitė. Socialinių veiksnių, skatinančių smurtinį elgesį, analizė. Iš: KURAPKA, Vidmantas Egidijus ir JUSTICKIS, Viktoras (red.) (2010). *Nusikaltimo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Monografija. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, p. 211-219.
6. COUNTRY, Rachel and MILES, Caroline (2023). Who Counts? The Invisibility of Mothers as Victims of Femicide. *Current Sociology*, 71(1), 43-59 [online]. <https://doi.org/10.1177/00113921221097153>.
7. FEGADEL, Averi R. and HEIDE, Kathleen (2018). NIBRS and SHR: A Comparison of Two National Homicide Databases with Respect to Parricide. *Victims & Offenders*, 13(2), 235–256 [online]. <https://doi:10.1080/15564886.2016.1246392>.
8. HEIDE, Kathleen (2013). Understanding Parricide: When Sons and Daughters Kill Parents. *Oxford University Press*.

9. HOLT, Amanda. International and Cross-cultural Research on Violence Against Parents. In: SHACKELFORD, Todd Kennedy (ed.) (2021). *The SAGE Handbook of Domestic Violence*. London: Sage Publications, p. 841–858.
10. JAKŠTIENĖ, Ramunė (2019). *Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisėinė apsauga*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
11. KELLY, Liz; SHARP-JEFFS, Nicola; KLEIN, Renate (2014). *Finding the costs of freedom: how women and children rebuild their lives after domestic violence*. Monograph. Solace Womens Aid, London [online]. https://www.endviolenceagainstwomen.org.uk/wp-content/uploads/Costs_of_Freedom_Report_-_SWA.pdf.
12. MICHAILOVIČ, Ilona (2014). Kai kurie smurto artimoje aplinkoje aspektai socialinės kultūrinės lyties požiūriu. *Kriminologijos studijos*, 2, 155–172.
13. MICHAILOVIČ, Ilona (2017). Smurtas prieš moteris kaip diskriminacijos dėl lyties forma ir lyčių stereotipų pasekmė. *Informacijos mokslai*, 80, 50–60.
14. MICHAILOVIČ, Ilona ir ŠUMSKAITĖ, Lina (2024). Violence of Adult Sons Against Mothers in the Context of Matricide. *Filosofija. Sociologija*, 35, 25–33.
15. MONARREZ, Julia. Feminicide: Impunity for the perpetrators and injustice for the victims. In: CARRINGTON, Kerry; HOGG, Russell; SCOTT, John; SOZZO, Maximo (eds.) (2018). *The Palgrave Handbook of Criminology and the Global South*, p. 913–929.
16. MONCKTON SMITH, Jane (2021). *In Control: Dangerous Relationships and How They End in Murder*. Bloomsbury.
17. REIS, Chen and MEYER, Sarah R. (2024). Understudied and underaddressed: Femicide, an extreme form of violence against women and girls. *PLoS Med*, 21(1) [online]. <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1004336>.
18. SĘKOWSKA-KOZŁOWSKA, Katarzyna (2024). Proving domestic violence as gender structural discrimination before the European Court of Human Rights. *International Journal for the Semiotics of Law*, 37, 1725–1737 [online]. <https://doi.org/10.1007/s11196-024-10148-w>.
19. ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2009). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: specialioji dalis (99–212 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
20. ŠVEDAS, Gintaras (red.) (2010). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: specialioji dalis (213–330 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

Teismų praktika

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-306/2011.
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-105/2013.
23. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-460-895/2015.

24. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gruodžio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537-303/2015.
25. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-235-222/2016.
26. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-137-693/2017.
27. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112-895/2019.
28. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-47-648/2022.

Lietuvos apeliacinio teismo praktika

29. Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. kovo 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-51-626/2023.
30. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-314-870/2024.
31. Lietuvos apeliacinio teismo 2024 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-351-478/2024.

Apygardos teismų praktika

32. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-358-806/2022.
33. Kauno apygardos teismo 2021 m. gruodžio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-268-954/2021.
34. Kauno apygardos teismo 2022 m. liepos 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-45-317/2022.
35. Kauno apygardos teismo 2024 m. sausio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-136-634/2024.
36. Kauno apygardos teismo 2024 m. spalio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. T-174-923/2024.
37. Kauno apygardos teismo 2024 m. vasario 22 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-58-1049/2024.
38. Kauno apygardos teismo 2024 m. kovo 29 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-130-993/2024.
39. Kauno apygardos teismo 2024 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-153-1049/2024.
40. Kauno apygardos teismo 2024 m. gegužės 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-162-993/2024.
41. Klaipėdos apygardos teismo 2022 m. kovo 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-62-380/2022.
42. Šiaulių apygardos teismo 2023 m. liepos 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-66-744/2023.

43. Panevėžio apygardos teismo 2022 m. gruodžio 12 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-94-334/2022.
44. Panevėžio apygardos teismo 2023 m. birželio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. M1-59-768/2023.
45. Panevėžio apygardos teismo 2024 m. gegužės 28 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-47-491/2024.

Kiti šaltiniai

46. Europos lyčių lygybės institutas (2021). *Defining and identifying femicide: a literature review* [interaktyvus]. https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/defining-and-identifying-femicide-literature-review?language_content_entity=en.
47. Europos lyčių lygybės institutas (2021). *Femicide: a classification system*, Europos Sąjungos leidinių biuras [interaktyvus]. <https://data.europa.eu/doi/10.2839/442661>.
48. Europos lyčių lygybės institutas (2022). *Femicide indicators: pilot study of data availability and feasibility assessment* [interaktyvus]. https://eige.europa.eu/sites/default/files/femicide_indicators.pdf.
49. Europos lyčių lygybės institutas (2022). *Femicide: shedding light on the 'invisible' victims*, Europos Sąjungos leidinių biuras [interaktyvus]. <https://data.europa.eu/doi/10.2839/21279>.
50. Europos lyčių lygybės institutas (2022). *Moterų žudymo lygio nustatymas Lietuvoje*. Europos Sąjungos leidinių biuras [interaktyvus]. <https://data.europa.eu/doi/10.2839/543641>.
51. Europos lyčių lygybės institutas (2023). *Improving Legal Responses to Counter Femicide in the European Union: Perspectives from Victims and Professionals* [interaktyvus]. <https://doi.10.2839/748307>.
52. EUROSTAT duomenų bazė [interaktyvus]. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/main/data/database>.
53. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2024). *Duomenys apie įtariamus (kaltinamus) ir nukentėjusius asmenis Lietuvos Respublikoje (forma 1G-A)* [interaktyvus]. <https://www.ird.lt/lt/reports?year=2023&period=1-12&group=163>.
54. Oficialiosios statistikos portalas, administruojamas Valstybės duomenų agentūros [interaktyvus]. <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>.
55. UN Women (2015). *A Framework to Underpin Action to Prevent Violence Against Women* [online]. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/11/prevention-framework>.
56. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women) (2012). *Handbook for Legislation on Violence against Women* [online]. <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2012/12/handbook-for-legislation-on-violence-against-women>.
57. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women) (2024). *Femicides in 2023*:

- Global Estimates of Intimate Partner/Family Member Femicides* [online]. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/briefs/Femicide_Brief_2024.pdf.
58. United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC), United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women (UN Women) (2023). *Gender-related killings of women and girls (femicide/feminicide): Global estimates of female intimate partner/family-related homicides in 2022* [online]. https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/briefs/Femicide_brief_2023.pdf.
59. World Health Organization & Pan American Health Organization (2012). *Understanding and addressing violence against women: femicide*. Geneva, World Health Organization [online]. <https://www.who.int/publications/i/item/WHO-RHR-12.38>.
60. World Health Organization/London School of Hygiene and Tropical Medicine (2010). *Preventing intimate partner and sexual violence against women: taking action and generating evidence*. Geneva, World Health Organization [online]. <https://www.who.int/publications/i/item/preventing-intimate-partner-and-sexual-violence-against-women-taking-action-and-generating-evidence>.

SANTRAUKA

Moksliniame straipsnyje analizuojamas moters nužudymo (angl. *femicide*) reiškinys Lietuvoje. Siekiant darbo tikslo – išsiaiškinti moters nužudymo (angl. *femicide*) sampratą, ištirti šio reiškinio formas ir priežastingumą, taip pat paplitimą Lietuvoje bei baudžiamosios atsakomybės už moters nužudymą ypatumus – buvo nagrinėjami galiojantys teisės norminiai aktai, Lietuvos teismų praktika bei naujausi moksliniai šaltiniai. Išsiaiškinta, kad *femicide* yra apibrėžiamas kaip moters nužudymas dėl lyties, o *feminicide* sąvoka yra siauresnė, reiškianti moters nužudymą kaip politinio smurto ar socialinės kontrolės rezultatą. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse nėra specialios teisės normos, numatančios baudžiamąją atsakomybę už moters nužudymą, tačiau, kvalifikuojant moterų nužudymus, taikomos teisės normos, įtvirtintos BK 129 ir 130 straipsniuose. Atlikta oficialios statistikos duomenų apie Lietuvoje nužudytus asmenis analizė leido pastebėti, kad moters nužudymo reiškinys akivaizdus artimoje aplinkoje nužudytų asmenų atžvilgiu, o Europos Sąjungos valstybių kontekste Lietuvoje yra didesni moterų nužudymų statistiniai rodikliai. Be to, darbe buvo pateikta Europos lyčių lygybės instituto sudaryta moters nužudymo pasireiškimo formų klasifikacija. Nustačius, kad moters nužudymas yra smurto artimoje aplinkoje pasekmė, buvo aptartas moters nužudymo reiškinio priežastingumas, o kaip pamatinis veiksnys išskirta lyčių nelygybė. Detalesnė analizė buvo skirta motinos nužudymui (angl. *matricide*). Galiausiai Lietuvos teismų praktikos analizė moters nužudymo artimoje aplinkoje kontekste parodė, kad moters nužudymas dažniausiai yra ankstesnio sisteminio smurto prieš moterį artimoje aplinkoje pasekmė.

SUMMARY

The article analyses the phenomenon of femicide in Lithuania. The aim of this study is to clarify the conception of femicide, examine its forms, causality, prevalence, and the peculiarities of criminal liability for the murder of a woman in Lithuania. Therefore, current legal norms, Lithuanian case law, and various scientific sources were reviewed. It was discovered that femicide is defined as the gender-based killing of a woman, whereas the concept of feminicide is narrower, referring to the killing of a woman as a result of political violence or social control. It was also established that the Criminal Code of the Republic of Lithuania does not contain a specific legal norm providing for criminal liability for femicide. However, when qualifying intentional killings of women, the legal norms set out in Articles 129 and 130 of the Criminal Code are applied. The analysis of official statistical data on victims of intentional homicide committed in Lithuania revealed that femicide is evident in respect of women killed by domestic perpetrators, and more women are killed in Lithuania than in most other European Union countries. Additionally, the article presents a classification of forms of femicide developed by the European Institute for Gender Equality. After determining that femicide is a consequence of domestic violence, the factors contributing to femicide were discussed, with gender inequality identified as the fundamental cause. A more detailed study was focused on killing of mothers (matricide). Finally, the analysis of Lithuanian court judgements in the context of femicide by domestic perpetrators revealed that killing of a woman by a domestic perpetrator is most often the consequence of prior systemic domestic violence.